CZU:811.135.1’367
https://doi.org/10.52505/1857-4300.2021.1(313).02
ORCID: 0000-0003-2649-8276

Ion BĂRBUŢĂ

Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chişinău)

TIPOLOGIA STRUCTURILOR FUNDAMENTALE ALE ENUNŢURILOR DIN LIMBA ROMÂNĂ

The typology of the fundamental structures of utterances in the romanian language

Abstract. Starting from the concept of „fundamental structure of the utterance”, the article analyzes the semantic models of the utterances in the Romanian language. By applying this method, the whole variety of concrete utterances in speech can be presented in the form of a finite list of syntactic structures. In this way, the research pursues a double purpose: on the one hand, to describe semantically the fundamental structures of the utterances and, on the other hand, to make an inventory of the standard structures of the possible utterances in Romanian for their subsequent analysis in various ways.

Keywords: fundamental structure of the utterance, referential structure of the utterance, syntactic scheme of the utterance, semantic model of the utterance, actant, circumstance, obligatory determinant, optional determinant.

Rezumat. Pornind de la conceptul de „structură fundamentală a enunţului”, articolul analizează modelele semantice ale enunţurilor din limba română. Prin aplicarea acestei metode întreaga varietate de enunţuri concrete din vorbire poate fi prezentată sub forma unei liste finite de structuri sintactice. În felul acesta, cercetarea urmăreşte un scop dublu: pe de o parte, să descrie în plan semantic structurile fundamentale ale enunţurilor şi, pe de altă parte, să realizeze o inventariere a structurilor-tip ale enunţurilor posibile în limba română în vederea analizei lor ulterioare sub diferite aspecte.

Cuvinte-cheie: structură fundamentală a enunţului, structură referenţială a enunţului, schemă sintactică a enunţului, model semantic al enunţului, actant, circumstanţă, determinant obligatoriu, determinant facultativ.

Enunţul reprezintă cea mai mică unitate comunicativă care se defineşte prin valoare predicativă, este constituit după un model special conceput, cu o structură semantico-sintactică proprie, fiind utilizat în cadrul unei situaţii de comunicare în vederea realizării unei sarcini comunicative specifice. Aceasta ar fi cea mai

BDD-A31872 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

generală definiţie a enunţului. Există numeroase alte definiţii ale acestei unităţi comunicative diferenţiate în funcţie de orientarea lingvistică în care se încadrează definiţia respectivă.

În conformitate cu prevederile lingvisticii structuraliste, enunţul este descris ca succesiune de elemente combinate după regulile impuse de semantica şi sintaxa unui cod. În literatura de specialitate întâlnim diferite sisteme de modelare a structurii semantico-sintactice a enunţurilor. În general, modelarea enunţului a trecut prin trei etape în dezvoltarea sa:

1) modelarea structural-sintactică. Elementele constituente ale enunţului, inclusiv nucleul lui predicativ, sunt marcate în schema sintactică indicându-se părţile de vorbire prin care acestea sunt exprimate. De exemplu, structura fundamentală a unui enunţ precum: *Părinţii i-au cumpărat băiatului o bicicletă*. este redată prin schema: $N_1 + V + N_2 + N_3$ (D).

2) modelarea funcţională. Schema structurii sintactice a enunţului este elaborată ţinându-se cont de sensul general categorial al părţilor de propoziţie din structura lui. Structura enunţului citat mai sus este exprimată în acest caz prin schema: S + Pr + C d + C ind.

3) modelarea semantico-sintactică. Schema sintactică a enunţului indică în acest caz actanţii implicaţi de verbul predicat. Astfel, structura enunţului de mai sus ar putea fi reprezentată în felul următor: Agent + acţiune + obiect + destinatar.

După cum putem observa, sistemele de modelare descrise mai sus reflectă diferite laturi ale structurii semantico-sintactice a enunţului. Astfel, latura formală a enunţului este luată în considerare într-o măsură mai mare în cazul modelării lui structurale. În acelaşi timp, trăsăturile semantice ale actanţilor şi relaţiile dintre participanţii la evenimentul descris de enunţ sunt scoase în relief prin intermediul modelului având la bază structura predicat – argument.

Cu toate că fac posibilă prezentarea unui tablou de ansamblu al enunţurilor din limba română, modelele prezentate sunt totuşi insuficiente pentru o descriere exactă şi detaliată a unităţilor în cauză. Un dezavantaj important al celor trei sisteme este că nu tratează structurile fundamentale şi sub aspectul sensului lor general. Ele sunt abstracte, fiind independente de relaţiile semantice stabilite între acţiunea desemnată de verb şi actanţii implicaţi. Aceasta se întâmplă deoarece în cazul lor la modelarea structurilor fundamentale se iau în considerare doar anumite valori caracteristice enunţului, fiind lăsat la o parte sensul lexical concret al verbului predicat. După cum menţionează lingviştii, varietatea tipurilor de predicate semantico-gramaticale nu a fost utilizată ca bază pentru clasificarea enunţurilor dintr-o limbă.

Cercetările de lingvistică actuală demonstrează că enunţurile nu ar trebui reduse la schemele sintactice care pot fi identificate într-o limbă. Aceasta ar însemna că modelarea schemei structurale a enunţului, care presupune marcarea elementelor sale constituente, nu este suficientă. Pentru a fi complet, un model al enunţului ar trebui să prezinte şi sensul unităţii respective. Tocmai de aceea

BDD-A31872 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

în unele lucrări, odată cu elaborarea schemei structurale a enunţului, s-au făcut încercări de interpretare semantică a acesteia. Doar în acest caz, semnificatul global al enunţului ar putea fi reprezentat ca o sinteză a celor trei dimensiuni: semantică, sintactică şi pragmatică.

Analizat din perspectivă pragmatică, enunţul este definit ca produs al actului de comunicare, fiind „purtătorul unei informaţii complexe", care este codificată în structura semnificatului său global. Acesta reprezintă o entitate constituită prin suprapunerea mai multor straturi de semnificaţie de natură diferită. Pentru delimitarea lor se impune o corelare referenţială a structurii morfo-sintactice a enunţului cu situaţia desemnată şi cu elementele actului de comunicare. În felul acesta, enunţul, care descrie o stare de lucruri din realitate, îşi asociază anumite valori discursiv-comunicative generate ca rezultat al operaţiilor enunţiative din cadrul actului de comunicare.

În plan funcţional, enunţul, care apare în sistemul limbii sub forma unor modele abstracte, se manifestă, la nivelul vorbirii, sub forma unor enunţuri concrete, adaptate la condiţiile impuse de fiecare situaţie de comunicare. Prin urmare, un enunţ este reprezentat, pe de o parte, printr-o structură-tip şi, pe de ală parte, printr-un ansamblu de variante discursive. Principala problemă care se pune în aceste condiţii vizează identificarea şi descrierea structurilor fundamentale în calitatea lor de entităţi care se află la temelia oricărui enunţ. Vom încerca să examinăm trăsăturile specifice structurilor fundamentale ale enunţurilor punându-le în relaţie cu elementele constitutive ale enunţului.

În primul rând, este necesar să menţionăm că structura fundamentală a enunţului în planul conţinutului se raportează la nivelul structurii referenţiale a enunţului. După cum se ştie, prin intermediul acestui nivel este codificată informaţia despre evenimentul din realitate descris de enunţ. În acest context, structura fundamentală reprezintă structura unui anumit tip de enunţuri bazate pe reflectarea situaţiilor-tip din realitatea extralingvistică. Aşadar, pentru descrierea structurilor fundamentale ale enunţurilor contează structura nivelului referenţial-semantic al enunţului şi specificul unităţilor minime de la acest nivel.

În al doilea rând, un alt factor important pentru descrierea structurilor fundamentale ale enunţurilor este structura actanţială a verbului predicat. Este bine ştiut faptul că, sub aspect structural, nivelul referenţial-semantic al enunţului corespunde schemei actanţiale a verbului. Din acest punct de vedere, structura fundamentală a enunţului reprezintă actualizarea acestei scheme prin plasarea, în poziţiile deschise de verb, a actanţilor şi a circumstanţelor cu statut obligatoriu. Ţinând cont de această interdependenţă, structura fundamentală a enunţului poate fi descrisă în funcţie de specificul semantic al verbului predicat, precum şi în termenii relaţiilor dintre verbul predicat şi actanţii şi circumstanţele implicate. În felul acesta, structurile fundamentale reprezintă construcţii constând dintr-un

BDD-A31872 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

verb și argumentele sale. Cu alte cuvinte, ele reprezintă construcţii constituite prin saturarea contextuală a valenţelor obligatorii ale verbului.

Cele expuse mai sus pledează în favoarea faptului că descrierea structurilor fundamentale ale enunţului ar trebui să fie realizată nu doar din perspectivă sintactică, ci şi semantică. După cum am văzut, la baza semnificatului global al enunţului se află nivelul lui referenţial. Reprezentând reflectarea unui fragment din realitatea obiectivă, acest nivel are drept corelat în planul limbii ansamblul de relaţii care se stabilesc între un verb şi numele pe care acesta le guvernează. Nucleul semantic al structurii fundamentale a enunţului este predicatul, însoţit de elemente nominale şi de circumstanţe. Astfel, conţinutul semantic al verbului predicat indică clar modul în care ar trebui să fie construit şi înţeles enunţul. Prin urmare, analiza semanticii lexicale a verbelor este necesară pentru a explica specificul structurilor sintactice pe care ele le generează. Toate acestea sunt în consonanţă cu starea actuală a cercetărilor de sintaxă, caracterizate prin tendinţa de a descrie structura reverențială a enunţului pornind de la tipologia predicatelor şi ţinând cont de trăsăturile semantice ale argumentelor selectate de predicat, dintre care cel mai important este subiectul (Tesnier, 1959, p. 109).

Descrierea structurilor fundamentale necesită elaborarea unor modele semantico-sintactice ce ar combina schemele care să ilustreze rolurile semantice ale participanţilor la eveniment şi relaţiile dintre ei cu informaţiile privind conţinutul semantic al verbelor. Această interdependenţă este confirmată prin faptul că, după cum bine se ştie, verbul funcţionează în calitate de element care determină organizarea semantică a enunţului la nivelul structurii lui referenţiale (DSL, p. 244).

O problemă importantă legată de analiza structurilor fundamentale ale enunţurilor o reprezintă determinarea componenţei acestora. Este vorba de stabilirea numărului de actanţi şi de circumstanţe care constituie structura minimă a nivelului referenţial al enunţurilor. Trebuie precizat că operaţia aplicată în acest scop este definită drept minimizare. Factorii de care se ţine cont în realizarea acestei operaţii sunt plenitudinea semantică a enunţului şi caracterul obligatoriu / facultativ al constituenţilor săi. După cum se ştie, constituenții unui enunţ prezintă diferite grade de necesitate, având un comportament diferit în raport cu proba eliminării (GALR, II, p. 50). Astfel, în structura unui enunţ distingem constituenţi care pot fi omişi fără ca semnificaţia lui comunicativă generală să aibă de suferit. Aceştia sunt constituenţii facultativi; ei pot fi actualizaţi explicit doar atunci când sunt ceruţi de situaţia de comunicare (Barbu, 2017, p. 5). În acelaşi timp, există constituenţi a căror neexprimare sau suprimare poate avea drept efect generarea unor structuri incomplete sub aspect semantic şi deci incorecte. Aceştia sunt determinanţii cu statut obligatoriu, ei sunt ceruţi de structura actanţială a verbului (funcţiile actanţiale implicate de verbul predicat). Constatăm, astfel, că prin proba eliminării se poate

BDD-A31872 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

ajunge la elementele de bază, necesare ale unui enunţ, adică la ceea ce reprezintă structura lui fundamentală.

Generalizând, putem spune că modelarea structurilor fundamentale ale enunţului ar trebui să prevadă următoarele aspecte: a) o schemă formală care să descrie funcţiile sintactice şi rolurile semantice ale elementelor constituente ale enunţului şi b) o descriere a semnificaţiei comunicative generale (semnificaţia tipică) a enunţului, aceasta fiind determinată, pe de o parte, de semantica verbului şi, pe de alta, de relaţiile centrului predicativ cu actanţii implicaţi. Din perspectivă funcţională, o astfel de structură reprezintă o schemă aplicabilă la construirea unui enunţ minim, corect din punct de vedere gramatical şi suficient în plan semantic, caracterizat printr-o ordine neutră a constituenţilor săi şi, de regulă, luat în afara contextului său de funcţionare.

Dacă ţinem cont de aspectele prezentate mai sus, în sintaxa limbii române distingem următoarele tipuri de structuri fundamentale ale enunţurilor: 1. structuri zeroactanţiale (V + Ø); 2. structuri uniactanţiale / monoactanţiale (V + 1); 3. structuri biactanţiale (V + 2); 4. structuri triactanţiale (V + 3).

I. ***Structurile sintactice zeroactanţiale***. Acestea sunt reprezentate prin enunţurile a căror structură fundamentală poate fi descrisă cu ajutorul schemei: **V**. Sensul lor general se defineşte drept „Proces” sau „Eveniment”: *Plouă*. *Tună*. *Se desprimăvărează*. etc. Predicatul semantic în cazul unor astfel de enunţuri este realizat printr-un verb sau printr-un grup verbal impersonal (avalent): *Amurgeşte*. *Viscoleşte*. *Se luminează*. *Mijeşte de ziuă*. *Curge din cer*. *Toarnă cu găleata*. etc. În limba română din această categorie fac parte aşa-numitele verbe atmosferice (verba meteorologica). Ele desemnează:

– fenomene atmosferice: *Undeva în depărtare fulgeră*. *Afară vremuieşte*.;

– stări ale mediului ambiant (modificări ale temperaturii aerului, diferite forme de precipitaţii etc.): *Ninge*. *Spre dimineaţă se înnorează*. *De mâine se răceşte*.;

– fenomene asociate cu schimbarea părţilor zilei sau anotimpurilor: *Se înnoptează*. *Se desprimăvărează*.

După cum putem observa, aceste fenomene se desfăşoară parcă de la sine, fără să implice un participant constituind sursa, iniţiatorul lor. Prin urmare, specificul verbelor din această subclasă constă în faptul că reprezintă o descriere globală a fenomenelor desemnate. Din punct de vedere morfologic, aceste verbe sunt de cele mai multe ori impersonale propriu-zise: *a ploua*, *a tuna*, *a se întuneca* etc. Se întâlnesc şi unele verbe personale, precum *a turna*, *a curge* etc., care în anumite contexte pot fi folosite cu statut de verb impersonal.

Întrebarea care se pune în legătură cu aceste enunţuri este următoarea: cum se împacă existenţa lor în limbă cu afirmaţia că subiectul ar reprezenta o categorie universală în sensul că, în orice limbă, există obligativitatea realizării acestei funcţii sintactice. Este adevărat că în unele limbi, , de exemplu, franceza, enunţuri fără subiect gramatical nu există. Totodată, se consideră că, chiar şi atunci când subiectul

BDD-A31872 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

nu este exprimat, el este marcat prin desinenţa de persoana 3 singular a verbului. Ceea ce trebuie constatat este faptul că, indiferent de modul în care se manifestă subiectul în structura unor astfel de enunţuri, acesta reprezintă un constituent „vid" din punct de vedere referenţial, altfel spus, un constituent fără referent. Prin urmare, enunţurile în cauză nu dispun de structură predicativă, ceea ce înseamnă că în cazul lor nu putem vorbi despre existenţa unui obiect al comunicării şi de caracteristica atribuită acestuia. Lipsa unei astfel de structuri nu înseamnă însă şi anularea calităţii lor de enunţ. La fel ca şi oricare alt enunţ, ele se definesc prin categoria localizării situaţionale, fiind ancorate spaţial şi temporal prin raportare la situaţia de comunicare. De asemenea, acestor enunţuri li se asociază o forţă ilocuţionară corespunzătoare intenţiei comunicative a locutorului. De exemplu, în cazul unui enunţ de tipul *Plouă*., valorile specifice componentei ilocuţionare şi categoriei localizării situaţionale ar putea fi actualizate cu ajutorul formulei: (*Eu aş vrea ca tu să ştii că acum şi aici*) *plouă*.

Ar mai fi cazul să amintim că uneori pe lângă enunţurile care denomineză o acţiune desfăşurându-se într-un anumit loc din spaţiu şi într-un anumit moment fără să implice un actant anume, în limbă se întâlnesc şi alte construcţii în care subiectul ca atare nu este exprimat printr-un nume. Avem în vedere enunţurile imperative: *Vino! Intră! Aşteaptă!* Diferenţa dintre enunţurile menţionate rezidă în faptul că neexprimarea subiectului în cazul impersonalelor se datorează conţinutului semantic al verbului, iar în enunţurile imperative omiterea subiectului este rezultatul unei exprimări eliptice: subiectul rămâne neexprimat în structura de suprafaţă a enunţului deoarece participantul respectiv este prezent nemijlocit în momentul comunicării. În plus, enunţurile imperative nu pot fi considerate drept structuri fundamentale, din cauză că ele reprezintă nişte variante discursive ale structurilor fundamentale uniactanţiale sau biactanţiale.

II. ***Structurile sintactice uniactanţiale***. Schema generală a acestor structuri fundamentale este **N + V**. Enunţurile definite printr-o astfel de structură au în calitate de predicat un verb monovalent. Acestea exprimă proprietăţi dinamice sau nondinamice ale obiectelor, admiţând, astfel, relaţia cu un singur actant. Sub aspect gramatical, verbele în cauză prezintă o anumită omogenitate: în majoritatea absolută a cazurilor ele sunt verbe intranzitive. Din punct de vedere semantic, ele constituie însă o clasă neomogenă, exprimând un spectru larg de procese: acţiuni, stări, treceri de la o stare la alta etc. Prin urmare, sunt neomogene şi enunţurile formate cu ajutorul lor. În primul rând, structurile fundamentale din această clasă diferă în ce priveşte funcţia sintactică a actantului unic implicat, care poate avea funcţia sintactică de subiect, de complement direct sau indirect. În al doilea rând, ele se deosebesc şi mai mult în ce priveşte rolul tematic atribuit unicului participant la aceste evenimente.

Primul subtip de structuri uniactanţiale este cel reprezentat de enunţurile în care determinantul cu statut obligatoriu îndeplineşte funcţia sintactică de subiect, adică

BDD-A31872 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

cele cu structura: **S + Pr**. Ele descriu forme de manifestare a unor obiecte izolate. Prin conţinutul lor, aceste enunţuri semnifică procese limitate la sfera subiectului, altfel spus, procese care se produc fără a se extinde asupra unor obiecte din afară: *Pasărea cântă*. *Copilul doarme*. *Frunzele s-au îngălbenit*. Despre aceste enunţuri se spune că au un predicat absolut. În funcţie de semantica verbului predicat ele pot exprima: acţiuni ale subiectului (*El vine* / *intră* / *pleacă*.), stări ale subiectului (*Ursul hibernează*.), existenţa subiectului (*S-a născut în 1896 şi încă trăieşte*.) sau treceri dintr-o stare în alta (*Casa se ruinează*.).

După natura participantului care poate apărea în poziţia subiectului, se disting următoarele tipuri de acţiuni: acţiuni ale fiinţelor umane: *Copiii aleargă*.; acţiuni ale vietăţilor: *Peştele înoată*.; acţiuni ale plantelor: *Iarba răsare*. *Frunzele cad*. *Plantele se ofilesc*.; acţiuni ale corpurilor neînsufleţite: *Îmbrăcămintea se demodează*. *Sângele se coagulează*. *Răsare soarele*.; acţiuni atribuite unor entităţi abstracte: *Situaţia se agravează*. *Lupta continuă*.

Pornind de la clasificarea semantică a verbelor din componenţa lor, aceste enunţuri se caracterizează prin următoarele modele semantice:

1. **Agent** + acţiune: *Sportivul aleargă* / *sare* / *înoată*.; 2. **Forţă** + acţiune: *Când a lovit fulgerul*, *toţi au înlemnit*. *A căzut grindină*.; 3. **Temă** (subiectul existenţei) + existenţă (/inexistenţă): *Sunt foarte mulţi oameni buni la suflet*. *Există multe specii de animale pe cale de dispariţie*. *Există mai multe variante ale acestui cântec*. *Există câteva excepţii de la această regulă*. *El lipseşte*.; 4. **Temă** + stare: *Copilul doarme*. *Ei se amuză*. *Soarele frige*.; 5. **Temă** + schimbare de stare: *Casa se prăbuşeşte*. *Seminţele au încolţit*. *S-au îngălbenit frunzele*. *I-a încărunţit părul*. *Haina i s-a învechit*.; 6. **Temă** (sursa, emiţătorul unei radiaţii) + iradierea: *Stelele sclipesc*. *Becul luminează*. *Soarele străluceşte*. *Lacul strălucea în lumina lunii*.; 7. **Experimentator** + stare: *Copiii s-au speriat*.

Observăm că primul actant în structurile uniactanţiale este reprezentat prin următoarele roluri tematice: agent, forţă, temă, experimentator. Tipul de actant utilizat în această poziţie depinde de specificul semantic al verbului predicat. Astfel, agentul, în calitatea sa de participant activ, capabil să iniţieze şi să înfăptuiască acţiunea, apare în enunţurile care au ca predicat un verb dinamic. Celelalte tipuri de actanţi, în special tema şi experimentatorul, sunt caracteristice pentru enunţurile cu predicate realizate prin verbe nondinamice.

Pe lângă construcţiile caracterizate prin valorile de mai sus, considerate a fi valori de bază, în limbă se întâlnesc şi construcţii ale căror valori se îndepărtează într-o anumită măsură de sensul general specific acestui model. Se definesc prin valori secundare enunţurile care semnifică:

a) o caracteristică procesuală a subiectului. Enunţurile de acest tip exprimă capacitatea subiectului de a (nu) realiza o acţiune: *Oamenii respiră*. *Peştii înoată*. *Televizorul funcţionează*. *Ceasul merge*. *Pinguinii nu zboară*.

BDD-A31872 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

b) o caracteristică aspectuală a unui subiect definit prin trăsătura [+ abstract]. Subiectul unor astfel de enunţuri este exprimat printr-un substantiv cu sens abstract sau printr-un substantiv denumind evenimente, iar predicatul este realizat printr-un verb aspectual: *A izbucnit războiul*. *Confruntarea continuă*. *Ninsoarea a încetat*. De asemenea, pot apărea în calitate de predicate şi unele verbe cu sensul iniţial de mişcare: *Vine furtuna*. *Cade ploaia*. *Se lasă întunericul*.

Urmează o serie de structuri fundamentale în care unicul actant implicat are o altă funcţie sintactică decât cea de subiect fiind marcat printr-un nume la un caz oblic. Primul subtip de structuri fundamentale din cadrul acestei clase au următoarea schemă sintactică **Pr + C ind**. Model semantic posibil în cazul acestor structuri este: **Experimentator** + stare: *Mi-e frig*. *Mi-e foame*. *Mi-e sete*. *Mi-e somn*. *Mi-e lene*. *Mi-e dor*. Predicatul lor este realizat prin sintagme care exprimă sensul de senzaţie fizică sau stare psihologică. Actantul obligatoriu utilizat pe lângă aceste sintagme cu statut de nucleu predicativ nu este un nume în nominativ, ci un nume în dativ, având astfel funcţia sintactică de complement indirect. Dat fiind că el trimite la un referent reprezentat printr-o fiinţă umană, acest tip de enunţuri ar putea fi considerate totuşi construcţii personale. Este interesant de menţionat că în unele limbi, precum franceza de exemplu, pentru desemnarea actantului unor astfel de construcţii este folosit un nume la cazul nominativ, acesta având funcţia sintactică de subiect. Faptul că participantul implicat de aceste verbe este exprimat în limba română, dar şi în alte limbi, printr-un nume în dativ este explicat de lingvişti prin caracterul său pasiv. Întrucât aceste structuri, după cum observăm, semnifică procese nondinamice, participantul este marcat printr-un nume la un caz oblic, şi nu în nominativ, care este simţit de vorbitori ca un caz utilizat pentru desemnarea participantului activ.

O altă structură uniactanţială în care actantul guvernat de verb este la un caz oblic se caracterizează prin următoarea schemă sintactică: **Pr + C ind prep**.: *Miroase a pâine coaptă*. *Aici aduce a ars* / *a mucegai*. *Arată a ploaie*. Şi în cazul unei astfel de structuri avem a face cu un participant pasiv, de aceea el este actualizat printr-un grup prepoziţional conţinând un nume în acuzativ.

Ultimul subtip de structuri uniactanţiale fără un subiect în nominativ sunt cele a căror schemă sintactică este **Pr + Cd**. Enunţurile de acest fel au în calitate de predicat verbe impersonale. Ele se construiesc cu un singur nominal, acesta având rolul de obiect direct: *Mă plouă*. *Mă ninge*. *Florile s-au ofilit că le-a brumat*. (Pană-Dindelegan, 2003, p. 104). Fiind impersonale, verbele din aceste construcţii nu admit un actant subiect. În acelaşi timp, ele sunt tranzitive şi deci pot primi, în anumite condiţii, un obiect direct.

În sfârşit, în clasa structurilor uniactanţiale ar putea fi incluse şi enunţurile cu predicat nominal. Din punct de vedere semantic, acestea au un sens calificativ exprimând: identificarea subiectului: *Cel mai bun prieten al meu este Ion*.; includerea subiectului într-o anumită clasă: *Mihai este inginer*. *Fratele lui este militar*.;

BDD-A31872 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

o însuşire calitativă a subiectului: *Fata este harnică*. *Drumul a fost anevoios*.; o caracteristică cantitativă a subiectului: *Duşmanii sunt mulţi*. etc.

III. ***Structuri sintactice biactanţiale***. Schema generală a enunţurilor cu această structură este $\mathbf{N_1 + V + N_2}$. Ele au în calitate de predicat un verb bivalent, verb care admite doi actanţi. În plan semantic, enunţurile de acest fel exprimă diverse raporturi care se stabilesc între cei doi participanţi ai situaţiilor descrise. În cadrul structurilor de acest fel se delimitează mai multe subspecii care diferă în ce priveşte funcţia sintactică îndeplinită de cel de al doilea determinant. Acesta poate fi un complement direct, un complement indirect în dativ sau un complement prepoziţional.

Primul subtip de enunţuri cu doi actanţi obligatorii se caracterizează prin schema sintactică: **S + Pr + Cd**. Sensul general al acestor enunţuri are la bază un anumit tip de relaţii dintre un subiect şi un obiect. Toate verbele care funcţionează în calitate de predicat în aceste enunţuri sunt din subclasa tranzitivelor. De cele mai multe ori, ele exprimă transferul acţiunii verbale dinspre punctul de plecare (subiectul desemnând un participant activ) spre un punct de sosire (obiectul în calitatea sa de participant pasiv). În acest caz, participanţii respectivi sunt implicaţi într-o relaţie procesuală, dinamică: *Pisica a mâncat peştele*. Trebuie observat că spectrul de procese dinamice denumite de verbele care constituie enunţuri cu această structura este foarte larg. Ele exprimă o gamă amplă de acţiuni care pot fi: de natură fizică (*a construi*, *a distruge*), perceptivă (*a simţi*, *a vedea*), mentală, intelectuală (*a cunoaşte*, *a calcula*), emoţională (*a calma*, *a entuziasma*) sau socială (*a apăra*, *a birui*).

În acelaşi timp, pe lângă acţiunile de natură „externă" sau „internă", ele pot exprima şi anumite tipuri de relaţii nondinamice, de stare: *Problema merită o atenţie deosebită*. Dintre cele mai frecvente relaţii exprimate de verbele tranzitive menţionăm: relaţia de posesie sau de incluziune (*a poseda*, *a stăpâni*, *a îngloba*), relaţia de cauzare (*a cauza*, *a provoca*), relaţia de comparaţie (*a depăşi*) sau diverse relaţii de natură afectivă (*a iubi*, *a respecta*) etc.

Constatăm, astfel, că structurile generate de verbele tranzitive constituie un câmp semantic larg care se extinde de la o influenţă premeditată a unui agent asupra unui pacient sau a unui obiect cu scopul de a-l mişca, crea, modifica, distruge etc. până la o interacţiune dintre două obiecte sau dintre două fenomene, care uneori poate fi chiar întâmplătoare. Să se compare: *Şoarecii rod cărţile*. şi *Rugina roade metalul*. Ca urmare, avem a face cu o diversificare în ceea ce priveşte sfera de combinaţii lexicale şi sintactice caracteristice verbelor din subclasa în cauză. Toate acestea explică marea varietate a rolurilor tematice implicate, printre care se numără: Agentul, Pacientul, Obiectul, Rezultat(iv)ul, Instrumentul, Comitativul, Forţa, Experimentatorul, Ţinta.

Structurile biactanţiale cu un subiect şi un complement direct obligatorii sunt caracterizate prin următoarele modele semantice: 1) **Agent** + acţiune + pacient:

BDD-A31872 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

Poliţiştii au prins un infractor. *Stăpânul îşi bate câinele*.; 2) **Agent** + proces + rezultat: *Muncitorii construiesc o casă*. *Bunicul creşte păsări*. *Elevul a scris o compunere*.; 3) **Agent** + proces + obiect: *Băieţii culeg cireşe*. *Ţăranul îşi adună recolta*.; 4) **Agent** + acţiune + obiectul afectat: *Ea spală vasele*. *Băiatul îşi mângâie căţelul*. *Ion citeşte o scrisoare*.; 5) **Agent** + mişcare + obiectul strămutat: *Hamalii cară saci*. *Bărbatul a deschis uşa*. *Boii trag carul*.; 6) **Agent** + mişcare + obiect: *Maşina verde a întrecut-o pe cea roşie*. *Autocarul a depăşit tramvaiul*.; 7) **Agent** + mişcare + ţintă: *Urmăritorii ne ajung din urmă*.; 8) **Temă** + activitate + beneficiar: *Mama îl ajută pe copil*.; *Oul învaţă găina*.; 9) **Temă** + descoperire + obiect: *Am găsit cartea*. *Mi-am întâlnit prietenii*. *Astronomii au descoperit o nouă stea*.; 10) **Temă** + acţiune + locativ: *El îşi ocupă locul obişnuit pe canapea*. *Caravana străbate pustiul*.; 11) **Forţă** + acţiune + obiect: *Furtuna a doborât mai mulţi copaci*. *Vântul împrăştie norii*. *Grindina a culcat grâul*.; 12) **Instrument** + acţiune + obiect: *Piatra a spart geamul*. *Cheia aceasta deschide orice uşă*.; 13) **Beneficiar** + acţiune + obiect: *Profesorul a primit scrisori de felicitare*.; 14) **Experimentator** + proces psihologic / senzaţie / percepere + obiect / fenomen perceput: *Turiştii au zărit o casă*. *Locatarii au simţit cutremurul*. *Mama îşi iubeşte copilul*.; 15) **Locativ** + senzaţie fizică + experimentator: *Mă doare capul*. *Mă ustură ochii* / *picioarele*. *Mă furnică spatele*. *Mă mănâncă palmele*.; 16) **Cauză** + relaţie de cauzare + efect: *Furtuna a adus mari pagube*.; 17) **Cauză** + sentiment + experimentator: *Victoria îi entuziasmează pe toţi*. *Sănătatea copiilor mei mă preocupă*. *Mă uimeşte situaţia*.; 18) **Posesorul** + raport de apartenenţă + obiectul posedat: *Ei au doi copii*. *Moşul avea un coş*. *El are o grădină superbă*.; 19) **Temă** + relaţie + locativ: *Flori frumoase umplu grădina*. *Pădurile ocupă jumătate din regiune*. *Dulapul ocupă aproape tot colţul*.; 20) **Locativ** + relaţie de includere + obiect: *Minereul conţine mult fier*. *Fructele proaspete conţin vitamine*.; 21) **Temă** + relaţie de echivalenţă + obiect: *Ingeniozitatea constituie punctul lui forte*. *Aceasta reprezintă răsplata voastră*.

Analiza exemplelor prezentate demonstrează că verbele din clasa tranzitivelor nu se limitează doar la exprimarea proceselor dinamice de tipul *a aduce*, *a crea* etc. Având în vedere diversitatea semantică a verbelor tranzitive, în cadrul acestei clase se face distincţie între verbele tranzitive prototipice şi cele neprototipice. Sunt prototipice verbele tranzitive care desemnează o acţiune reală, voluntară, exercitată de un agent asupra unui pacient. La rândul lor, verbele tranzitive neprototipice exprimă o relaţie dintre doi participanţi nondinamici: *Strada traversează oraşul*. *Înălţimea domină împrejurimile*.

De menţionat că între subclasa verbelor tranzitive numite prototipice şi cele neprototipice nu există o limită tranşantă. Uneori, unul şi acelaşi verb poate face parte, în contexte diferite, din ambele subclase. Astfel, statutul acestor verbe depinde, în special, de tipul de actant utilizat în poziţia subiectului. Cu un subiect agent acestea sunt verbe de acţiune, iar cu un subiect inanimat ele trec, de obicei,

BDD-A31872 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

în categoria verbelor de relaţie: *Duşmanul înconjoară oraşul*. şi *Munţii înconjoară localitatea din trei părţi*.

Ceea ce le apropie pe aceste două subclase de verbe este însă faptul că verbele tranzitive neprototipice se folosesc în enunţuri având aceeaşi structură ca și cele care exprimă o acțiune exercitată de un agent asupra unui pacient: *Cartea cuprinde mai multe capitole*. *Studiul cere multă răbdare*. *Norii negri anunţă vreme rea*. *Ceaţa a cuprins toată valea*. După cum observă G. Lazard, toate aceste verbe, care nu desemnează acțiuni, sunt construite în franceză și în diferite alte limbi în același mod ca și verbele de acțiune precum „a ucide" sau „a face" (Lazard, 1994, p. 38). În felul acesta, structura specifică verbelor de acțiune se extinde foarte mult la tot felul de enunțuri, la alte clase de verbe care sunt foarte departe de a desemna acțiuni (*ibidem*, p. 62, 63). Aşadar, descrierea modelelor semantice ale enunţurilor cu doi actanţi interconectaţi prin mijlocirea unei acţiuni realizate de un participant activ asupra unui participant pasiv ne oferă posibilitatea să vedem în ce măsură, într-o limbă dată, construcția lor este și cea a altor tipuri de verbe.

Exemplele prezentate mai sus ilustrează bine locul central al enunțurilor construite cu verbe de acțiune în raport cu celelalte tipuri de enunţuri având în calitate de centru predicativ verbe nondinamice. Primordialitatea enunțurilor formate de verbele de acțiune se explică prin faptul că ele exprimă nu doar relaţia dintre două obiecte, ci şi transferul acţiunii de la un participant activ asupra unui participant inactiv, pasiv. Deci este vorba de o acțiune afectând efectiv un pacient sau un obiect. În felul acesta, ar trebui să conchidem că influența structurilor cu schema **S + Pr + Cd** este foarte mare. Această schemă acoperă un domeniu considerabil.

Descrierea structurilor biactanţiale generate de verbele tranzitive presupune, de asemenea, luarea în considerare a trăsăturilor esențiale ale actanţilor implicaţi de verbele tranzitive, precum şi a relaţiilor posibile dintre aceştia. Vom detalia aceste observaţii în cele ce urmează, menţionând câteva cazuri care prezintă un anumit specific din acest punct de vedere.

O primă subclasă de verbe tranzitive de acest fel o reprezintă verbele psihologice. Ele exprimă procese care induc sentimente, emoţii, dispoziţii de natură afectivă (Teleoacă, 2016, p. 97): *Mă bucură vestea*. *Te supără comportamentul acesta*. *Îl indispune rezultatul*. Analiza comportamentului sintactic al acestor verbe poate servi drept exemplu care să ilustreze corelaţia dintre structura semică şi structura actanţială a verbelor. În cazul unor astfel de verbe persoana care experimentează procesul nu este marcată morfologic ca subiect, ci apare în poziția complementului direct: *Piesa a încântat-o pe Maria*. *Zgomotul îl irită pe Ion*. În acest caz avem a face cu un complement al obiectului. El desemnează participantul care resimte un sentiment declanşat de cel de al doilea participant, indicat de subiectul sintactic. După cum se poate observa din exemplele prezentate, subiectul acestor enunțuri desemnează sursa, stimulul reacției psihologice a experimentatorului. El este reprezentat printr-un nume cu trăsătura [+ uman].

BDD-A31872 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

Pe de altă parte, celălalt component admite o distribuție fără restricții. În această poziție sintactică poate fi utilizat un nume de ființă umană (*Colegii l-au supărat foarte tare*.), un nume concret (*Pe copil îl interesează cărțile cu ilustrații*.), un substantiv abstract (*Vestea îl va zgudui rău*.) sau o subordonată (*Faptul că el a câștigat concursul nu i-a surprins*.).

Un loc aparte îl ocupă structurile în cadrul cărora cele două elemente sunt legate între ele printr-un raport de posesie inalienabilă. Este vorba de enunțurile care exprimă acțiuni realizate de o persoană printr-o parte a corpului său: *Elevul a ridicat mâna*. *Bolnavul își târa cu greu picioarele*. De cele mai multe ori, enunțurile de acest fel au în calitate de predicat verbe factitive ale mișcării fixe sau „parțiale”, : *a agita*, *a balansa*, *a flutura*, *a învârti*, *a mișca*, *a ridica*, *a târî* etc. Chiar dacă posesia alienabilă nu prezintă proprietăți sintactice diferite de structurile posesive inalienabile, trebuie precizat că cele dintâi se opun transformării de pasivizare.

Un alt subtip de structuri biactanțiale sunt cele cu schema sintactică **S + Pr + C ind D**. Enunțurile care cuprind în structura lor un obiect indirect în dativ obligatoriu se caracterizează prin următoarele modele semantice: 1) **Temă** + comunicare + destinatar: *Copilul i s-a destăinuit mamei sale*.; 2) **Temă** + relații de opunere / supunere + ființă, fenomen: *Armata s-a opus dușmanului*. *Ei se împotrivesc hotărârii noastre*. *Aproape toți s-au supus împrejurărilor vremii*.; 3) **Temă** + apreciere + beneficiarul / destinatarul: *Îmi prieşte clima de aici*. *Situația le convine numai unora*. *Băiatului îi place sportul*.; 4) **Temă** + consacrare + ființă, persoană, fenomen: *El s-a dedicat familiei*.; 5) **Temă** + relație de posesie + posesor: *Bogățiile naturale aparțin statului*. *Casa rămâne băiatului*.; 6) **Temă** + relație de corespundere / necorespundere + fenomen, persoană: *Faptele corespund realității*. *Acțiunile lui contravin legii*.; 7) **Temă** + relație temporală + persoană, eveniment, fenomen: *Lui Ştefan cel Mare i-a urmat fiul său Bogdan*. *O singură persoana a supraviețuit accidentului aviatic*.; 8) **Temă** + relații de asociere + ființă, fenomen: *Un nou grup s-a alăturat protestatarilor*.; 9) **Temă** + relație cauzală + ființă, fenomen: *Succesul se datorează muncii încordate*. *Frigul dăunează plantelor*. *Asta nu foloseşte nimănui*. *Înțelepciunea nu strică nimănui*.

Ca şi în cazul altor tipuri de structuri, un rol important în constituirea enunțurilor din această categorie le revine verbelor utilizate în calitate de predicat. Verbele care generează aceste enunțuri fac parte din următoarele clase semantice: 1) verbe de comunicare: *a se adresa*, *a se confesa*, *a se confia*, *a se destăinui*, *a se jeli*, *a se jelui*, *a se mărturisi*, *a se spovedi*, *a telefona*, *a telegrafia*; 2) verbe care exprimă relații de opunere / supunere: *a ceda*, *a se conforma*, *a se împotrivi*, *a se închina*, *a se opune*, *a se preda*, *a replica*, *a rezista*, *a riposta*, *a se robi*, *a se supune*; 3) verbe care exprimă o apreciere subiectivă: *a-i conveni*, *a-i displăcea*, *a-i plăcea*, *a-i prii*, *a-i repugna*, *a-i tihni*; 4) verbe care exprimă dedicarea: *a se consacra*, *a se dărui*, *a se*

BDD-A31872 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

deda, *a se dedica*, *a se devota*, *a se hărăzi*, *a se meni*, *a se vinde*; 5) verbe care exprimă relaţii de posesie: *a aparţine*, *a se cuveni*, *a-i lipsi cuiva ceva*, *a reveni*, *a-i trebui*; 6) verbe care exprimă relaţii de corespundere / necorespundere: *a ajunge*, *a contraveni*, *a corespunde*, *a se potrivi*, *a răspunde*, *a semăna*; 7) verbe care exprimă relaţii temporale: *a premerge*, *a succeda*, *a supravieţui*, *a urma*; 8) verbe care exprimă relaţii de asociere sau relaţii spaţiale: *a se alătura*, *a se ralia*, *a se substitui*, *a se suprapune*; 9) verbe care exprimă relaţii cauzale: *a se datora*, *a dăuna*, *a folosi*, *a strica*. Prezentarea acestor subclase de verbe reprezintă o dovadă a paralelismului existent între modelele semantice ale enunţurilor şi structurile actanţiale ale verbelor predicat.

Mai trebuie observat că în limbă există un număr mic de enunţuri cuprinzând un subiect şi un obiect indirect în dativ, care însă, sub aspect semantic, se definesc printr-o inversie a raportului dintre cei doi participanţi. În cazul unor astfel de enunţuri subiectul este reprezentat printr-un nume marcat prin trăsătura /+ inanimat/, iar numele care semnifică fiinţa apare în poziţia obiectului indirect. Acesta are rolul semantic de experimentator sau de beneficiar: *Îi place sportul*. *Îmi ajunge salariul*.

Ultimul tip de structuri biactanţiale descrise aici sunt cele care conţin în calitate de determinant obligatoriu un complement indirect prepoziţional. Schema lor sintactică este **S + Pr + C ind prep**. În legătură cu acestea, trebuie făcută observaţia că în majoritatea lor verbele predicat care le generează exprimă o relaţie dintre doi actanţi: *a se concentra asupra subiectului*; *a se deprinde cu greutăţile*; *a abuza de răbdarea cuiva*; *a proveni dintr-o familie de intelectuali* etc. Modelele semantice specifice acestor enunţuri sunt eterogene, ceea ce se datorează atât semanticii verbului care constituie nucleul lor predicativ, cât şi, mai ales, valorilor prin care se definesc prepoziţiile cerute de verbele respective.

Prezentăm în continuare cele mai frecvente modele semantice caracteristice structurilor de acest tip: 1) **Agent** – mişcare – ţintă, sursă: *El aleargă după fratele său*. *Toţi s-au îndepărtat de locul accidentului*.; 2) **Agent** – mişcare – obiect: *S-a împiedicat de o piatră*. *S-a ferit de un biciclist*.; 3) **Agent** – acţiune – obiectul cu care vine în contact subiectul: *Rănitul s-a proptit de perete*.; 4) **Agent** – acţiune – grupul cu care se asociază sau de care se desprinde subiectul: *Ei s-au amestecat cu mulţimea*. *El s-a izolat de prieteni*.; 5) **Agent** – acţiune – persoana, obiectul care suportă o agresiune: *Câinii au sărit la lup*.; 6) **Temă** – relaţie de opunere – obiectul, situaţia cărora li se opune subiectul: *Ţăranii protestează împotriva exploatării*.; 7) **Temă** – proces – persoana, situaţia de care se apără subiectul: *Ei s-au protejat de hoţi*.; 8) **Temă** – activitate intelectuală – obiect: *Mă gândesc la examenul de matematică*.; 9) **Temă** – comunicare – interlocutor: *El discută cu prietenii*.; 10) **Temă** – transformare – punctul de încheiere al transformării: *Discuţia a degenerat în ceartă*.; 11) **Temă** – relaţie de echivalenţă / asemănare / deosebire – obiectul asemănării / deosebirii: *Ea seamănă cu sora ei*. *Pământul se deosebeşte de celelalte*

BDD-A31872 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

planete. *Tăcerea prelungită echivalează cu uitarea*.; 12) **Posesor** – relaţie de posesie – obiectul posedat: *El dispune de un apartament în centrul oraşului*.; 13) **Temă** – relaţie de constituire – elementele constituente: *Apartamentul e compus din trei odăi*.; 14) **Temă** – provenienţă – punctul de provenire: *El descinde dintr-o familie înstărită*. *Cercetarea se bazează pe o documentaţie solidă*.; 15) **Experimentator** + sentiment + cauză: *Ei se bucură mult de succesele obţinute*. *Ion se teme de câini*. *S-a săturat de alergat*.; 16) **Temă** + relaţie de dependenţă + persoană, fenomen: *Viitorul său depinde de această hotărâre*. *Succesul unei opere depinde de calitatea ei*. *Nu depind de nimeni*.

În limbă există de asemenea un număr nu prea mare de structuri biactanţiale care conţin în structura lor doar complemente: unul exprimat printr-un nume în dativ şi altul prepoziţional. Ele au următoarea schemă sintactică: **C ind D**. + **Pr** + **C ind prep**., de exemplu, *Mi-e milă de el*. *Mi s-a acrit de discuţii*. Faptul că enunţurile de acest fel sunt construite diferit faţă de cele care exprimă o acţiune dinamică se explică prin caracterul nondinamic al procesului desemnat de verbul predicat. După cum putem observa, participantul reprezentat prin fiinţa umană este marcat printr-un nume în dativ, şi nu prin cazul nominativ deoarece are ca referent un actant pasiv.

IV. ***Structuri sintactice triactanţiale***. Schema generală a acestor structuri este: $\mathbf{N_1 + V + N_2 + N_3}$. Ele se constituie prin actualizarea schemelor actanţiale caracteristice verbelor trivalente. Acestea pot fi atât tranzitive, cât şi intranzitive.

Primul subtip este reprezentat de enunţurile formate de verbele tranzitive, care implică realizarea obligatorie a unui subiect şi a două complemente directe. Ele se definesc prin următoarea schemă sintactică **S + Pr + Cd + Cd**. Structurile în cauză au ca centru predicativ verbe cu două obiecte directe, unul reprezentând obiectul „fiinţei”, iar celălalt „al lucrului” sau „al acţiunii”: *a anunţa* (*pe cineva ceva*), *a asculta* (*pe cineva ceva*), *a informa*, *a întreba*, *a învăţa*, *a ruga*, *a sfătui*, *a traversa*, *a trece* (*pe cineva strada*), *a vesti* etc. Din punct de vedere semantic, cele mai multe dintre aceste verbe sunt din clasa celor care semnifică transmiterea sau obţinerea unei informaţii. Prin urmare, ele alcătuiesc enunţuri caracterizate prin următorul model semantic: **Temă** + transmiterea sau solicitarea informaţiei + destinatar + informaţie, activitate: *El m-a anunţat ora plecării*. *Îi învaţă pe elevi gramatica* / *să citească*. *Profesorul îl întreabă pe elev tema*. *Pasărea îşi învăţă puii să zboare*. Câteva dintre aceste verbe pot forma enunţuri ale căror modele semantice sunt: **Temă** + cerere, solicitare + destinatar + activitate: *M-a rugat ceva* / *să-i împrumut stiloul*. *L-au sfătuit să plece*.; **Agent** + acţiune + pacient + locativ: *L-a trecut pe copil strada*.

Un alt subtip de structuri triactanţiale se definesc prin schema sintactică **S + Pr + Cd + C ind D**. Valoarea generală a enunţurilor cu această structură este

BDD-A31872 © 2021 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

cauzarea relaţiei. De cele mai multe ori ele pot exprima următoarele tipuri de relaţii: a) relaţia de cauzare a posesiei: *I-am dat elevului o carte*.; b) relaţia de cauzare a percepţiei: *Ne-a arătat tablourile lui*.; c) relaţia de cauzare a cunoaşterii: *Le-am povestit această istorie*.

Cele mai frecvente modele semantice ale enunţurilor ce includ în structura lor un subiect, un complement direct şi unul indirect în dativ sunt următoarele: 1) **Temă** – transmitere – obiectul transmis – destinatar: *El ţi-a transmis o carte*. *Mi-a dat un pix*. *El îi trimite fratelui o scrisoare*. *El i-a adus mamei o floare*. *A donat biblioteca facultăţii*. *Le-au acordat premii concurenţilor*. *Ne-a procurat bilete la spectacol*. *Mi-a împrumutat o sumă mare de bani*.; 2) **Temă** – demonstrare – obiect – destinatar: *Pasagerul prezintă biletul controlorului*.; 3) **Temă** – transmiterea informaţiei – informaţia comunicată – destinatar: *Bunica spune nepoţilor o poveste*. *Ne-a propus o altă soluţie*. *Le-a povestit prietenilor despre călătoria sa*.; 4) **Temă** + acţiune + obiect + sursă: *Poliţistul i-a luat actele*. *El îmi cere un sfat*. *Băiatul le cere părinţilor bani*.

Valorile tipice, precum „transferul obiectului ori informației unui destinatar” sau „demonstrarea obiectului unui destinatar”, sunt caracteristice pentru un număr relativ mare de verbe, dintre care cele mai frecvente sunt: *a arăta*, *a comunica*, *a da*, *a dărui*, *a explica*, *a informa*, *a prezenta*, *a scrie*, *a spune*, *a transmite*, *a trimite*, *a vinde* etc. Pe lângă acestea în limbă există verbe care în mod normal nu cer realizarea obligatorie a unui complement indirect. Ele însă pot căpăta sensul de acțiune orientată spre un anumit destinatar, admiţând utilizarea unui nume în Dativ cu rolul de destinatar sub influenţa unor factori de natură contextuală: *a arunca un os câinelui*, *a desena un tablou pentru copil*, *a scrie o scrisoare unui prieten*, *a cânta o melodie băieţilor*, *a turna ovăz cailor*, *a dori cuiva fericire*, *a stabili cuiva o sarcină*.

O altă structură triactanţială are schema sintactică: **S + Pr + Cd + C ind prep**.: *Mama a transformat rochia fetiţei în fustă*. *Guvernul informează populaţia despre mărirea preţurilor la pâine*. *Colegii l-au suspectat pe Ion de furt*. *Profesorul şi-a bazat expunerea pe documente autentice*. *Maria l-a scăpat pe fratele său din încurcătură / dintr-un mare necaz*. Enunţurile de acest tip, la fel ca şi cele biactanţiale care conţin doar un complement indirect prepoziţional, sunt eterogene sub aspect semantic, ceea ce se datorează, mai ales, diversităţii raporturilor exprimate cu ajutorul prepoziţiilor. Este de menţionat, totuşi, că unele dintre verbele care constituie enunţuri de acest fel sunt identice cu cele care formează enunţuri cu un subiect şi un complement indirect prepoziţional, deosebindu-se de acestea de la urmă prin absenţa formei neaccentuate a pronumelui reflexiv. Să se compare, bunăoară, următoarele două serii de construcţii: *a se amesteca cu mulţimea – a amesteca vinul cu apă*; *a se deprinde cu ordinea – a deprinde elevii cu disciplina*; *a se apăra de duşmani –*

BDD-A31872 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

a apăra copiii de câini; *a se informa despre mersul trenurilor – a informa pe cineva despre un concurs*. După cum vedem, deosebirea dintre aceste două clase de enunţuri este prezenţa unui complement direct obligatoriu în structura celor de la urmă. Dată fiind asemănarea dintre modelele semantico-sintactice ale acestor două structuri, nu vom prezenta aici o descriere amănunţită a modelelor caracteristice enunţurilor alcătuite de verbele trivalente tranzitive.

Ultimele două structuri triactanţiale sunt cele care au în componenţa lor un subiect şi câte două complemente indirecte. Prima dintre ele se caracterizează prin următoarea schemă sintactică: **S + Pr + C ind D + C ind prep**.: *I-am vorbit fratelui despre tine*. *Participanţii au mulţumit gazdelor pentru ospitalitate*. *Locurile acestea îmi amintesc de copilărie*. Cea de a doua structură are schema: **S + Pr + C ind prep**. **+ C ind prep**.: *Bolnavul a discutat cu medicul despre boala sa*. *Din prinţesă*, *s-a prefăcut în lebădă*.

La finalul acestei analize este cazul să ne întrebăm dacă ar fi posibilă identificarea unor structuri sintactice poliactanţiale, altfel spus, delimitarea unor enunţuri care ar descrie situaţii ce includ patru sau eventual mai mulţi participanţi. Referitor la această întrebare este de observat că, după cum se ştie, în limbă există verbe polivalente. Prin urmare, cel puţin la nivel teoretic am putea admite existenţa unor astfel de structuri fundamentale. Totuşi, în cazul lor nu avem certitudinea că toţi actanţii acestor procese sunt obligatorii în toate situaţiile de comunicare, adică sunt absolut necesari pentru plenitudinea semantico-sintactică a enunţului. De cele mai multe ori, ei sunt exprimaţi explicit doar în cazurile când sunt ceruţi de scopul comunicării. Drept exemplu de astfel de verbe ar putea servi lexemele: *a arenda* (*cineva arendează ceva de la altcineva la un anumit preţ pe un anumit termen*); *a despărţi* (*cineva desparte curtea de grădină cu un gard*); *a împrumuta* (*cineva împrumută de la cineva* / *cuiva ceva pentru un anumit termen*), *a pedepsi* (*cineva pedepseşte pe cineva pentru ceva cu ceva*); *a transmite* (*cuiva ceva prin cineva*); *a transforma* (*cineva transformă o sală din bibliotecă în laborator*); *a uni* (*cineva uneşte o clădire cu alta printr-un coridor*) etc.

În concluzie, vom menţiona că analiza structurilor fundamentale ale enunţurilor şi a modelelor semantice caracteristice acestora s-a bazat, în articolul de faţă, pe luarea în considerare atât a laturii lor sintactice, cât şi a celei semantice, prima dintre ele fiind pusă în evidenţă prin structura formală a acestor unităţi comunicative (formele cuvintelor incluse și relaţiile dintre aceste forme), iar cea de a doua având ca suport proprietăţile semantice şi structura actanţială a verbelor utilizate în calitate de predicat. O importanţă deosebită prezintă de asemenea relaţia stabilită între nucleul predicativ şi actanţii implicaţi de acesta. Totuşi, trebuie precizat că descrierea structurilor fundamentale a enunţurilor s-a făcut în temei în termeni de semantică ceea ce permite explicarea legăturilor existente între aceste entităţi şi structura semantico-actanţială a verbului, rolurile semantice, pe de o parte, şi realizările lor sintactice, pe de alta.

BDD-A31872 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)

În urma analizei întreprinse, au fost identificate patru tipuri de structuri fundamentale fiecare dintre ele cuprinzând mai multe subtipuri şi un anumit număr de modele semantice. Fiind strâns legate de semantica verbului, structurile fundamentale ale enunţurilor reprezintă o componentă importantă a înțelegerii nu doar a mecanismului de producere şi de interpretare a enunţurilor, ci şi a modului de funcţionare a limbii în actul de comunicare. Precizăm că structurile fundamentale sunt abordate aici dintr-o „perspectivă derivaţională", înţelegându-se prin aceasta faptul că orice structură fundamentală reprezintă o bază pentru constituirea ansamblului de variante discursiv-comunicative ale enunţului. În această ordine de idei, cercetările ulterioare ar trebui să aibă în vizorul lor proprietățile paradigmatice ale variantelor discursiv-comunicative construite pe această schemă, prevăzând sistemul de realizări regulate şi restricţiile impuse de structurile fundamentale în procesul actualizării lor discursive.

Referinţe bibliografice:

BARBU, Ana-Maria. *Dicționar de contexte verbale*. Bucureşti: Editura Universității din București, 2017.

DSL = BIDU-VRĂNCEANU, Angela, CĂLĂRAŞU, Cristina, IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana, MANCAŞ, Mihaela, PANĂ-DINDELEGAN, Gabriela. *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*. Bucureşti: Nemira, 2001.

GALR, II = *Gramatica limbii române*. Vol. II: *Enunţul*. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2005.

LAZARD, Gilbert. *L'actance*. Paris: PUF, 1994.

PANĂ-DINDELEGAN, Gabriela. *Elemente de gramatică*. *Dificultăţi*, *controverse*, *noi interpretări*. Bucureşti: Humanitas Educaţional, 2003.

TELEOACĂ, Dana-Luminița. Verbele psihologice în limba română: repere ale unei descrieri sintactico-semantico-pragmatice din perspectiva gramaticii cognitive. În: *Limba română*. Bucureşti, 2016, nr 1, p. 95-112.

TESNIER, Lucien. *Élèments de syntaxe structurale*. Paris: Klincksieck, 1959.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea ştiinţifică a patrimoniului lingvistic naţional în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu" al MECC.

BDD-A31872 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:38 UTC)